

FENOMÉN SLOBODOMURÁRSTVA V UHORSKU V 18. STOROČÍ

Martin Javor

Slobodomurárstvo predstavuje zaujímavý fenomén slovenských, európskych i svetových dejín. Keďže témou XIV. zjazdu Slovenskej historickej spoločnosti je *Spoločnosť – politika – história*, zdala sa mi problematika slobodomurárstva ako primeraná pre naplnenie takejto témy. Slobodomurárstvo bolo v 18. storočí v Uhorsku súčasťou uhorskej spoločnosti a uhorskej politiky.

Slobodomurárstvo sa dostáva do východnej časti monarchie, do Uhorska, v roku 1769. Územie Uhorska je možné vo vzťahu k zakladaniu slobodomurárskych lóží rozdeliť do troch oblastí. Prvou je Zadunajsko a Prešporok. Tu nové lóže zakladali viedenské lóže. Členovia nových lóží úzko spolupracovali predovšetkým s viedenskými slobodomurármi, ktorí boli väčšinou lojálni k centrálnemu panovníckemu dvoru vo Viedni. Druhú oblasť tvoria východné oblasti a územie dnešného Slovenska. Tu sa rozširovali filiálky Francúzmi založenej Varšavskej lóže. Tieto lóže boli voči Viedni a habsburskému dvoru naladené kritickejšie. Neskôr sa prikláňali skôr k rozenkruciánstvu. Tretiu oblasť tvorí juh krajiny. Tu sa zrodil samostatný uhorský slobodomurársky systém – Draškovičova observancia. V lóžach na juhu krajiny mal prevahu predovšetkým vojenský živel.

Slobodomurárske hnutie sa v Uhorsku rozvíjalo, na rozdiel od ostatných častí monarchie, nielen v najväčších mestách krajiny. Ak nepočítame juh krajiny, tak lóže vznikli až v ôsmich mestách Uhorska (Prešov, Prešporok, Košice, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Miskolc, Budín, Pešť).

Toto „trojité“ prenikanie na územie jedného štátu spôsobovalo nemalé problémy pri etablovaní slobodomurárstva a istým spôsobom znevýhodňovalo samotných slobodomurárov. Rozdrobenosť slobodomurárstva bola už v tomto období celoeurópskym problémom. Čoraz častejšie sa ozývali hlasy na zjednotenie čoraz viac rozštrbenej štruktúry. Len niekoľko desaťročí po vzniku hnutia v Anglicku (1717) bola organizácia hnutia v Európe taká zložitá, že jej dešifrácia je veľmi ťažká ak nemožná. Táto situácia začala spôsobovať problémy samotným slobodomurárom. Bolo aj pre nich ťažké orientovať sa v spleti prefektúr, prepozitúr, materských lóží, odnoží hnutia atď. Ich roztrieštenosť samozrejme znižovala ich šance na silnejší vplyv v spoločnosti. Preto od 70. rokov badáme snahy o zjednotenie a vytvorenie „národných“ slobodomurárskych systémov. Táto snaha vyvrcholila na slobodomurárskom konvente vo Wilhelmsbade v roku 1782.

Hoci bolo hnutie v 70. rokoch 18. storočia v Uhorsku už pevne zakorenené, organizačne bolo len na úrovni samostatných lóží, z ktorých niektoré boli riadené z Viedne, iné z Varšavy alebo z Berlína. Rokovacím jazykom v uhorských lóžach bola nemčina, niekde francúzština, latinčina a dokonca taliančina. Hlavným cieľom zjednoteného slobodomurárstva malo byť posilnenie vplyvu hnutia v Uhorsku, zjednotenie systémov lóží, pretrhanie väzieb s materskými lóžami mimo Uhorska a vytvorenie „národného“ systému, ktorý by v slobodomurárskom svete mal väčšiu vážnosť.

Snahy o zjednotenie začali na juhu krajiny, čoho príčinou bol vojenský charakter tunajších lóží s prísnu organizovanosťou. Do čela zjednocovacieho procesu sa postavili grófi Ivan Draškovič a Štefan Niczky. Ich cieľom bolo vytvorenie nezávislého, samostatného uhorského slobodomurárstva podľa vzoru Prefektúry Rodomskoy v Prahe, alebo organizácií lóží v hlavnom meste monarchie. So svojimi plánmi vystúpili v roku 1772, keď začali podnikat' kroky na vytvorenie väčšej organizácie, ktorá by zastrešovala všetky lóže nachádzajúce sa v Uhorsku.¹

Zjednocovanie, tak ako v iných častiach monarchie, narážalo na rôzne prekážky. Ak niektorá z lóží chcela pristúpiť k novovytvorenému systému, musela prerušiť zväzky so svojou materskou lóžou, čo sa väčšinou nestretlo s porozumením.

K vyhláseniu nezávislosti a k vytvoreniu novej Veľkej lóže „*Latomia libertatis sub corona Hungariae in Proventiam redacta*“ (Reformované slobodné murárstvo provincie Slobody) došlo v roku 1775. Zároveň bola schválená nová konštitúcia a spoločný rituál.²

Bola tak vytvorená samostatná uhorská obediencia. Plánom zakladateľov bolo prihlásenie všetkých lóží existujúcich v Uhorsku a samozrejme aj všetkých novozaložených lóží. O systéme novej obediencie najviac napovie dokument, ktorým bola vyhlásená a ktorý sa dnes nachádza v štátnom archíve vo Viedni. Dokument je písaný po latinsky, latinčina bola aj rokovacím jazykom novej obediencie. Latinčina ako univerzálny jazyk tak mohol napomôcť hlavnému cieľu – zjednotiť všetkých členov.

Nová obediencia vznikla na základe „Starých povinností“, ktoré sú prispôsobené potrebám „doby a miesta“. V záveroch prvého stretnutia tejto „Uhorskej lóže“ sa písalo, že jej stúpenci si vážia všetky ostatné slobodomurárske systémy. Ako dôvod vytvorenia vlastnej

---

¹ ABAFI, L.: Szabaddömüvesség története Magyarországon, Budapest 1993, s. 73.

² ABAFI, L.: Szabaddömüvesség...; Pozri aj HHStA Wien, Vertrauliche Akten 67, Nr. 10. fol. 130 – 158.

obediencie uvádzajú komplikovanú komunikáciu so vzdialenými lóžami a svoju „lásku ku slobode a nezávislosti“.³

Nový štatút a rituál, tzv. Draškovičova observancia, boli konečne schválené 17. decembra 1777 vo Varaždíne. „Draškovičova observancia“ je dôležitým dokumentom pre pochopenie progresu slobodomurárstva vo vzťahu k spoločnosti. Jej program je proklamáciou pozdvihnutia uhorskej spoločnosti:

„Nevyvrátiteľná je pravda, že sme si všetci od prírody rovní, že nerovnosť je ľudským dielom zla a ctižiadosti a že bohatstvo jednej malej časti a bieda a prenasledovanie väčšiny pochádza odtiaľ. Pozrime sa len pozorne na našich poddaných, ktorí platia dane a uvidíme, že takmer sa idú zrútiť pod tlakom tohto bremena. Ak získame skutočný obraz tejto biedy, v srdci každého poctivého človeka sa zrodí silný pocit pre zmenu. Budeme hľadať prostriedky, ktoré môžu toto zlo vyliečiť.“

Draškovičova observancia poukazuje na potrebu zmeny existujúceho, pre ňu neuspokojujúceho stavu:

„Hlavným cieľom nášho spoločenstva je zveľadenie blahobytu ľudstva za každú možnú cenu. Preto je povinnosť lásky k blížnemu u nás na prvom mieste. Spočíva v neustálom vykonávaní dobrých skutkov jednotlivcom i všetkým ľuďom vôbec. Jednotlivcom pomáhame dobrými radami alebo skutočnou pomocou a ľudstvu osožným svetlým príkladom pestovania pravdy, odkrývajúc nové sily a odovzdávajúc všetko toto všeobecnému využitiu.

Preto ctihodný majster, majúc na pamäti blahobyt jednotlivcov i spoločnosti, má organizovať prednášky, v ktorých bude bratov nielen upozorňovať na tieto vznešené cnosti, ale bude sa starať aj o tých ľudí, ktorí upadli do biedy a nešťastia. Tých bratov, ktorí sa vydali po zlej ceste, má prinavrátiť na cestu správnu.

Ctihodný majster má neustále informovať bratov o tom, čo bolo vykonané a dosiahnuté. Bude založená lóžová pokladňa, ktorej polovica sa použije na potreby lóže, druhá na zmiernenie profánnej chudoby. Ctihodný majster má pomáhať zaťaženým mnohopočetnými rodinami, potom jednotlivým synom takýchto otcov, ak by sa ukázali ako duševne spôsobilí, pomáhať v dobrých zvykoch, má liečiť chorých, alebo ich opatrovať atď. Takéto príklady budú silno pôsobiť na bratov. Zvlášť by sa mali vyhľadávať prípady, kedy sú nevinní vystavení prenasledovaniu, lebo v takýchto prípadoch sa vykonáva dvojaká povinnosť. Na jednej strane sa zachraňuje prenasledovaná nevinnosť a na strane druhej sa tresce spupnosť a mocnárstvo. Pri výkone tejto vznešenej povinnosti má Ctihodný majster sústrediť

---

³ HHStA Wien, Vertrauliche Akten 67, Nr. 10, fol. 147.

všetku svoju energiu na dosiahnutie úspechu. No nestačí ak Ctihodný majster na zhromaždeniach iba pekne reční, lebo on sám by mal byť vzorom všetkých cností a svojim súkromným životom a prácou ukázať že aj sám robí tak, ako prikazuje.

*Ctihodný majster na zhromaždeniach poučí bratov, aké smutné následky priniesli plody tyranie, predsudkov a absolutistická moc. Tiež im povie, že naše spoločenstvo je jediná spoločnosť, od ktorej prenasledované a na zem hodené človečenstvo môže dúfať v pomoc a že v žiadnom prípade nemôžeme pripustiť, aby bolo ľudstvo aj naďalej podvádzané. Preto bude Ctihodný majster poverovať bratov rozličnými úlohami, aby konali v tejto veci.*⁴

„Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungaria“ zahŕňala deväť lóží. V 80. rokoch do Draškovičovej observancie patrili lóže vo Varaždíne, v Agrame, Gline, Pešti, v Essegu, v Prešporku, Temešvári a jedna lóža v Prahe.⁵

Do organizačnej štruktúry Draškovičovej Veľkej lóže boli prijímaní iba „dobrí a zdraví“ kandidáti vo veku od 20 do 50 rokov. Kvalita kandidátov na vstup do lóže bola rozhodujúcim kritériom pri ich výbere – musel to byť človek bez predsudkov, rozumný, správny, odmietajúci tyranu, „sukničkárstvo“ a nestálosť. Len po dvoch vzájomne na seba nadväzujúcich šesťmesačných obdobiach bdelého sledovania a pozorovania, mohol byť takýto človek aj prijatý.

Budúci členovia sa museli hľadať v každom spoločenskom stave, samozrejme s prihliadnutím na spojenie predchádzajúcich kritérií. Osobitná pozornosť sa musela venovať prijatiu nových členov z radov lekárov, ľudí z blízkosti dvora a štátnej služby.⁶

Po odchode Ivana Draškoviča do Sedmohradska v roku 1780 sa pozícia novej observancie oslabil. Draškovičov systém bol v septembri 1781 po rokovaní s vienskou provinciálnou lóžou podriadený Viedni.⁷ Novou organizačnou štruktúrou uhorských slobodomurárov a vlastne naplnením cieľa vytvorenia ucelenej štruktúry bolo až vytvorenie „Uhorskej provinciálnej lóže“ v roku 1784.

„Draškovičov systém“, alebo „Draškovičova observancia“ ako organizácia zastrešujúca uhorské lóže síce nedosiahla významu vienskej provinciálnej lóže alebo Prefektúry Rodomskej, výsledky jej činnosti sú aj tak pozoruhodné. Členmi lóží patriacich pod tento systém boli uhorskí príslušníci majetných vrstiev, župani jednotlivých stolíc,

---

⁴ HHStA Wien, Vertrauliche Akten 60/2, fol. 74 – 107.

⁵ KRIVANEC, E.: Die Anfänge der Freimaurerei in Österreich. In: REINALTER, H.: Freimaurer und Geheimbünde im 18. Jahrhundert in Mitteleuropa. Frankfurt am Main, 1983, s. 404.

⁶ NENEZIĆ, Zoran D.: Masoni..., s. 88 – 89.

⁷ HHStA Wien, Vertrauliche Akten 67, Nr. 10, fol. 176.

dôležití úradníci Miestodržiteľskej rady a dištriktov vytvorených Jozefom II. a niekoľkí im blízki príslušníci inteligencie. Činnosť lóží spočívala v prednáškach o národohospodárskych a politických otázkach. V jej štatútoch sú zakorenené jozefínske princípy hovoriace o tom, že slobodomurári nechceli zmeniť spoločenský poriadok, ale mali za cieľ: „...*veľkých vrátiť späť k nášmu stavu a malých k nám pozdvihnúť*“⁸. Úloha slobodomurára mala tkvieť v hľadaní zlepšenia a pomoci. Jednotlivým bratom sa mali dať určité úlohy, oni by mali jednotlivé problémy preskúmať, napísať o nich články, a tie, ak je to možné, publikovať.

Zachoval sa zoznam úloh uvádzajúci otázky, ktoré majú spracovať armáda, úradníci a právnici.⁹ Pre úradníkov boli navrhnuté témy, ako napríklad či je potrebné zvýšiť počet obyvateľov v Uhorsku, či sa majú cudzinci usadiť, ako je možné podporovať zahraničný obchod Uhorska, akým spôsobom a akými zákonmi. Medzi témami bol aj spôsob prerozdelenia daní, zlepšenie situácie roľníctva, zmeny v zmýšľaní národa. Zaujímavou mohla byť prednáška „Dá sa zmeniť zmýšľanie národa a na čom sa zakladá láska k vlasti.“ Právnici sa mali zaoberať podstatou konštitúcie v Uhorsku, alebo otázkami o najlepšej forme vlády. Diskusia sa viedla o uhorskej ústave.

Po nástupe Jozefa II. na trón došlo v slobodomurárskom hnutí k niekoľkým zmenám. Pomer Jozefa II. k slobodomurárstvu bol zo začiatku priaznivý. Aj jeho znepokojovalo, keď sa lóže v monarchii obracali pre svoje písomné konfirmácie do Berlína a čerpali odtiaľ svoj rituál. Preto cisár 26. marca 1781 vydal nariadenie, ktoré svetským i náboženským organizáciám zakazovalo podriaďovať sa zahraničným inštitúciám a odvádzať im akékoľvek peňažné dávky¹⁰.

Dôležitým momentom v dejinách štruktúry hnutia bolo vytvorenie „Rakúskej krajinskej veľkolóže“ 24. apríla 1784, ktorá reprezentovala štyri novovzniknuté provinciálne lóže v jednotlivých krajinách monarchie.¹¹ Išlo o rakúsku, českú, uhorskú a sedmohradskú provinciálnu lóžu. Týmto krokom sa vytvorila nová organizačná štruktúra slobodomurárskeho hnutia v monarchii, každá lóža v monarchii musela patriť pod Rakúsku krajinskú veľkolóžu prostredníctvom svojej provinciálnej lóže. Tento krok zrušil dovtedajšie kapitulárne a prefekturálne zastúpenie lóží v monarchii a vytvoril úplne nový systém organizácie hnutia.

„Rakúska krajinská veľkolóža“ rozhodla o prerozdelení jednotlivých lóží do provinciálnych lóží. Českej provinciálnej lóži boli podriadené lóže v Čechách, na Morave

⁸ HHStA Wien, Vertrauliche Akten 67, Nr. 10, fol. 148.

⁹ HHStA Wien, Vertrauliche Akten 67, Nr. 10, fol. 147 – 150.

¹⁰ BERÁNEK, J.: Tajemství..., s. 98.

¹¹ HHStA, Wien, Vertrauliche Akten 63, fol. 17 – 19.

a v časti Sliezska. Rakúskej provinciálnej lóži boli podriadené lóže vo Viedni, v Hornom Rakúsku a Tirolsku. Uhorskej provinciálnej lóži lóže pôsobiace na území celého Uhorska, Chorvátska, Slavónie a Dalmácie. Sedmohradskej provinciálnej lóži lóže v Sedmohradsku a Bukovine.¹² Mimo týchto provinciálnych lóží nemohla existovať žiadna slobodomurárska lóža.

UHORSKO			
Prešov	Zum tugendhaften Reisenden (K cnostnému cestovateľovi)	1769	1782
	Zum schlafenden löwen (K spiacemu levovi)	1786?	?
Košice	Zum brennenden Busch (K horiacemu kru)	1779	?
	Zur ungefährdeten Tugend (K neohrozenej cnosti)	?	1794
Miskolc	Die tugendhaften Kosmopoliten (K cnostnému Kozmopolitovi)	1781	1794
Banská Bystrica	Zur gekrönten Hoffnung (Ku korunovanej nádeji)	1773	1786
Banská Štiavnica	Zu Den tugendhaften Menschenfreunde (K cnostnému ľudomilovi)	1774 ?	1786
Bratislava	Zur Verschwiegenheit (Pri mlčanlivosti)	1771	1786
	Zur Vereinigung (K zjednoteniu)	1782	1786 (1793?)
	Zur Sicherheit (K istote)	1777	1785
Pešť	Zur Verschwiegenheit (K mlčanlivosti)	1786	1789
	Zur erste Unschuldtheit (K prvej nevinnosti)	?	1789
	Zur Großmuth (K veľkodušnosti)	1775?	1794

Vôbec prvým mestom Uhorska, kde toto liberálne hnutie zakotvilo, bol Prešov¹³, kde už v roku 1769, na podnet varšavskej lóže „Zum tugendhaften Sarmat“ (U cnostného Sarmata)

¹² MOL Budapest, P 1134, 3. cs., Bd. 30/1, fol. 118.

¹³ V Prešove sa slobodomurári stýkali v dome obchodníka Gabriela Fejérváryho, ktorý bol vraj tiež členom lóže, na Hlavnej ulici číslo 17. Tento dom je historicky pozoruhodný: v 17. storočí patril Zigmundovi

vznikla lóža „Zum tugendhaften Reisenden“ (K cnostnému cestovateľovi). Jediným dochovaným zdrojom o činnosti lóže sú súpisy členov lóže, ktoré nám sprostredkoval slobodomurársky historik Ľudovít Abafi na konci 19. storočia. Z týchto zoznamov vyplýva, že členmi lóže neboli len poľskí emigranti, ale aj inteligencia z mesta a okolia. Dôležitejšie je však bohaté konfesijné zloženie členov. Členmi boli evanjelik Imrich Berzeviczy a evanjelický farár Imrich Krasznez.

Zoznam členov lóže „Die tugendhaften Kosmopoliten“ (K cnostnému Kozmopolitanovi) v Miskolci z roku 1785:

MENO	POVOLANIE	STUPEŇ
Török Ľudovít		majster
Vay Jozef		majster
Zay Barnabáš	notár	majster
Ragály Štefan		majster
Melczer Ladislav	notár	majster
Óváry Ladislav		majster
Szatmár Jozef		majster
Radvánsky František		majster
Török Jozef		majster
Beck Pavol	inžinier	majster
Puky Andreas		majster
Major Sigmund	advokát	majster
Aspremont Ján gróf		majster
Nugent František		majster
Zay Abraham		majster
Mariássy Jozef		majster
Comáromy Georg		majster
Henniger		majster
Ragály Jozef		majster

Czimmermannovi, ktorého nechal generál Caraffa v roku 1687 v Prešove sťať. V tomto dome mali slobodomurári vyhranenú jednu izbu 3m dlhú a 3 m širokú. Na podlahe bol kockový mramor a steny boli namaľované na modro s motívom krajiny. In: ABAFI, L.: Szabakömvesség története..., s. 32.

Szerenusy Jozef		majster
Garzuli Anton	úradník vojenského komisariátu	majster
Fucker Fridrich Jakub	lekár	majster
Pogány Adam		majster
Bernáth Ladislav		majster
Szatmáry Nicolas		majster
Barkóczy František		majster
Peczeli Štefan		tovariš
Coletti Benedikt		tovariš
Puky Ladislav		tovariš
Keltz Anton		tovariš
Pogány Ľudovít		tovariš
Frater Stefan		tovariš
Röhlen František		učeň
Kazinczy František		učeň
Egger Jozef		učeň
Comáromy Ľudovít		učeň
Szentfrei (?) Gabriel		učeň
Zombory Žigmund		učeň
Máriássy		učeň
Csáky Anton		učeň
Barkoczy Ján		učeň
Berzeviczy Georg		učeň

Zdroj: BUSA, M.: Kazinczy, a szabadkömüvessek titkára. In: Széphalom, 1990, č. 3, s. 25 – 32.

Najdôležitejšou osobnosťou prešovského slobodomurárstva v 18. storočí bol Martin Heinzeli. Narodil sa v roku 1735 v Banskej Bystrici, pravdepodobne bol švajčiarskeho pôvodu, pripravoval sa na protestantského kňaza, potom študoval na univerzite v Greiswalde teológiu, filozofiu, matematiku, medicínu ako aj grécky a hebrejský jazyk. Ako magister filozofie zaujal miesto učiteľa u troch synov Juraja von Pottornyay v Prešove, kde pôsobil aj po ukončení výchovy po r. 1773. Vďaka povereniu grófa Ľudovíta Töröka sa v r. 1787 stal

profesorom akadémie v Košiciach.¹⁴ Martin Heinzeli stál pri zrode slobodomurárskych lóží v Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici a na Spiši. Okrem lóže „Zum tugendhaften Reisenden“ (K cnostnému cestovateľovi) v Prešove od roku 1784 existovala lóža „Zum schlafenden löwen“ (K spiacemu levovi), v ktorej bol podľa Abafiho členom evanjelický dozorca Martin Sturman.

V Košiciach vznikla preukázateľne prvá lóža v roku 1793 pod názvom „Zur ungefährdeten Tugend“ (K neohrozenej cnosti). Údaje, ktoré sprostredkoval cez iných autorov Štefan Eliáš sú dnes neoveriteľné a označujú za slobodomurárov maliara Erazma Schrötta, Samuela Frieda, Jozefa Vitzayho, Gabriela Ötvösa, Petra Neumányho, Daniela Dobayho a Martina Heinzelyho.¹⁵

K najvýznamnejším členom košickej lóže patril spisovateľ a politik František Kazinczy.

Proti slobodomurárom v Európe ostro vystupovala hlavne katolícka cirkev. O vzťahu tejto cirkvi ku hnutiu napovedá príklad Košíc. Verejná diskusia začala vlastne útokom košického kaplána Antona Feketeho, ktorý slobodomurárov nazval ateistami a kráľovrahmi. Proti takejto mienke, ktorú zdieľali aj iné cirkevné osoby, sa slobodomurári bránili. Nemenovaný člen lóže z Abovskej stolice preložil z nemčiny obranu slobodomurárov do maďarského jazyka a dal ju vytláčiť v pomerne veľkom náklade v Košiciach roku 1792.¹⁶

Horlivo na obranu cirkvi vystúpil exjezuita František Szuhányi (Sucháň) vyučujúci na košickom gymnáziu.¹⁷ Terčom Szuhányiho boli práve slobodomurári údajne všemožne sa usilujúci o vyvrátenie základného kameňa náboženstva a kráľovského trónu.¹⁸

Ako odpoveď slobodomurári v Košiciach vydali v maďarskom preklade knihu „Slobodomurári nie sú jakobíni“. Koncom 18. storočia sa v Košiciach teda zvädzal ostrý ideový zápas o prežitie slobodomurárskeho hnutia.

---

¹⁴ HUBER, E.: Zur Entstehung des Freimaurer-Archivs Dégh. Österreich in Geschichte und literatur, 1995, 39, s. 366; Fundárek ho považuje za príslušníka zemianskeho rodu zo Zvolenskej stolice. In: FUNDÁREK, R.: Historický vývoj alchýmie na Slovensku. In: Z dejín vied a techniky na Slovensku 8. Bratislava 1974, s. 50 – 51.

¹⁵ ELIÁŠ, Š.: Bernolákovci Košíc a jakobíni – princípy a východiská. In: Zborník ŠOBA Košice, Košice 1995, s. 14.

¹⁶ ELIÁŠ, Š.: Bernolákovci..., s. 17.

¹⁷ Jeho ambície písať sa najprv prejavili v napísaní zemepisnej príručky o krajinách sveta. Neskôr vystupoval ako zaprisahaný nepriateľ osvietenstva a každého spoločenského pokroku. V tomto kurze pokračoval aj neskôr, keď sa z jeho pera zrodil hanopis Felfedezett áll-orca, mely nyilván kimutatja, hogy a szabadkomuvesek valóságos jakobinusok (1794). Vydal ho anonymne, bez udania miesta vydania, no Miestodržiteľská rada sama zarazená nakopenou horou nezmyslov dala knižku zhabať. V Budimíre presne vedeli, že ide o košickú tlač, a tak požiadali priamo mestskú radu, ktorá o záležitosti podala úradom presnú správu. In: ELIÁŠ, Š.: Bernolákovci..., s. 17.

¹⁸ AMK, zbierka rukopisov: Aperta est Larva quae palam produxit, ostendit quod Liberi Murarii sint reales Jacobini. (Odhalená je maska, ktorá zjavne uvádza a vysvetľuje, že slobodomurári sú skutoční jakobíni. 1794), dielo sa nachádza aj vo viedenskom štátnom archíve: HHStA, Wien, Vertrauliche akten 60/2, fol. 178 – 195. Tu sa ako autor uvádza Sucháň a dielo je venované knihovníkovi košickej univerzity.

Prešovská lóža zohrala dôležitú úlohu aj pri vzniku lóže v Banskej Štiavnici v r. 1774. Banská Štiavnica bola vynikajúcou lokalitou pre vznik lóže. Slobodné kráľovské banské mesto bolo známe svojimi výnosnými zlatými a striebornými baňami, rudným bohatstvom, a svoju úlohu určite zohrala aj prítomnosť technickej inteligencie na Baníckej akadémii. Baníci sa väčšinou vyznali v chémii, boli preto mimoriadne vhodní hlavne pre Heinzeliho rozenkruciánske cítanie.¹⁹

V Banskej Štiavnici v r. 1774 tak mohla vzniknúť lóža „Zu Den tugendhaften Menschenfreunde“ (K Cnostnému ľudomilovi) pod ochranou prešovskej lóže.

Majstrom lóže bol evanjelický farár, od roku 1779 superintendent Ján Čerňanský (Csernánszky). Evanjelikom bol aj Samuel Klieber spolupracovník evanjelickej školy, od roku 1784 nemecký kantor.

Zoznam členov lóže „Zu Den tugendhaften Menschenfreunde“ (K cnostnému ľudomilovi) v Banskej Štiavnici z roku 1785:

MENO	POVOLANIE	STUPEŇ
Becks	učiteľ	majster
Bodkornitzky Adam	rektor v Kežmarku	učeň
Bulyovsky Gabriel	komisár	tovariš
Chiris Jozef	dôstojník	tovariš
Cornides Daniel	advokát	majster
Falkenbayen		majster
Frendel	senátor v Banskej Štiavnici	majster
Beramb Gottfried		majster
Böllner Jozef	inšpektor	majster
Bušmany Ján		tovariš
Hamaliar Martin		majster
Hellenbach Bartolomei		majster
Hodošy Alexander	prísediaci	majster
Hofinger Georg	mestský lekár	majster
Klieber Samuel	lesný úradník	majster

¹⁹ ABAFI, L.: Geschichte...I, s. 279.

Merck František	úradník soľnej bane	tovariš
Mittrovský Karol		majster
Balumbini Ján	lesný úradník	majster
Radvanský Ján	podžupan	majster
Hobulz Jozef	úradník	tovariš
Sembery Andrej	prísediaci	majster
Singentbaler	advokát	majster
Sulowiny Samuel	lekár	majster
Sztruhary Adam		majster
Trentschensky František		majster
Trentschensky Pavol	lesný úradník	majster
Trentschensky Daniel	obchodník	tovariš
Teschlak Pavol		učeň
Thill Eliáš	lesný úradník	majster
Thonheuser Baltazar	lesný úradník	majster
Vogler Michael	inšpektor	majster
Worosch Emerich	radný	majster
Wrby Ján		majster
Zmeskal Gabriel	radný	majster
Balogh	acesor	majster
Michaletschka Ján		majster
Pongratz Baltazar	advokát	majster
Schupsky	prefekt	majster
Sonntag Michal	advokát	majster
Tihany	acesor	majster
Strauß Gottfried		majster
Benitzky Tomáš	acesor	majster
Buchta Ján	komisár	učeň
		učeň
Sleisebbaker Ján	vojenský chirurg	majster
Füsth Georg	perceptor	tovariš
Füsth Alexander	notár	tovariš
Kleinitza Ján	profesor v Banskej Bystrici	tovariš

Liszoviny	fyzik	majster
Pflug Ján		majster
Radvanský Ľudovít		majster
Reinisch Georg	dôstojník	majster
Roller Ján		majster
Zorkoczy Samuel	advokát	učeň
Fischer Ján	lesný úradník	majster
Böllner Jozef		majster
Hohüsch Pavol	majiteľ fabriky	majster
Hohüsch Daniel	notár	
Csernansky Ján	superintendent	majster
Fidler Michael	lesný úradník	majster
Goeczy Georg	podžupan	majster
Lezius Ferdinand	lekárnik	majster
Trentschensky Pavol	lesný úradník	majster
Hoffmann Ján		majster
Halbedel Jozef	komorský gróf	učeň

Zdroj: HHStA Wien, Vertrauliche akten 72, Konvolut „Ungarn“ fol. 1 – 64.

Z prešovskej iniciatívy vznikla v r. 1775 aj lóža v Banskej Bystrici.²⁰ Bola tu založená lóža „Zur gekrönten Hoffnung“ (Ku korunovanej nádeji). Medzi jej členov patrili radvanský evanjelický duchovný Ján Molnár, evanjelický superintendent Michal Szinovicz a evanjelický duchovný v Petrovaczi Ondrej Sztehlo.

Po vypuknutí Francúzskej revolúcie nastal v Európe strach zo slobodomurárskeho hnutia. Hnutie sa považovalo za inšpirátora revolúcie a za možné „ohnisko nákazy“ revolúcie aj do ostatných oblastí Európy. Vývoj smeroval k zákazu slobodomurárskeho hnutia v habsburskej monarchii cisárom Františkom II. v r. 1795.

Slobodomurársku činnosť som rozdelil na tri hlavné oblasti – alchymistickú, osvetovú a charitatívnu. Alchymistická činnosť bola charakteristická pre uhorské slobodomurárske

²⁰ HASS, L.: Wolnomularstwo w Europie Środkowo..., s. 119.

lóže, ktoré mali rozenkruciánsky charakter. Pre klasické slobodomurárstvo bola príznačná predovšetkým osvetová činnosť. Nástrojom na uskutočňovanie boli slobodomurárske časopisy, ktoré vychádzali v každej časti monarchie. Vo Viedni to bol Journal für Freimaurer, v Prahe Prager Gelehrte Nachrichten, v Brne Mährische Magazin, v Košiciach Orpheus.

Časopis Orpheus vydával František Kazinczy pod pseudonymom Széphalmy Wintze. Bol zameraný na všetky oblasti diania vtedajšieho Uhorska. Obsahoval literárne, politické, filozofické a poetické príspevky. Bol písaný väčšinou po maďarsky, ale obsahoval aj nemecké, francúzske a latinské texty, ktoré sa následne do maďarčiny prekladali.

Prvý diel časopisu napríklad obsahuje Reinisov preklad Vergília, geografický opis cesty z Miskolca do Košíc²¹, preklady Hamleta, Diogena, Rousseaua. Obsahuje aj báseň „Vzduch okolo Košíc“.²² Ďalšie číslo obsahuje Lessingove básne²³, cestovného sprievodcu po Jágri, ale napríklad aj „Ódu na slávnosť pri prenesení uhorskej koruny do vlasti“. Časopis obsahoval politické diskusie, napríklad porovnanie foriem správy v Anglicku a Uhorsku, ale aj „Opis divého človeka nájdeného roku 1781 v okolí mesta Brašov“.²⁴ Príslušníci košickej inteligencie v časopise Orpheus pri predstave nového typu štátu poukazujú na vývoj v Anglicku, vo Francúzsku, v Holandsku. Predovšetkým anglické politické pomery sú orientačným bodom pre nastolenie novej formy vlády v Uhorsku. Časopis priniesol rad článkov, v ktorých sa venovala pozornosť forme vlády v Anglicku a Uhorsku²⁵, Rousseauov spis o vláde v Poľsku.²⁶ Zaujímavý je obširny traktát zaoberajúci sa otázkou, či možno rušiť staré zákony a ustanoviť nové.²⁷ Príspevok nazvaný „Výstraha milujúceho vlast“ podpísaný Jozefom Darvasom, radcom miestodržiteľskej rady, varoval pred krvavou revolúciou, ktorá sa odohrala vo Francúzsku.

Slobodomurárske hnutie v Uhorsku v 18. storočí nemalo masový charakter, ako napríklad vo Viedni v 80. rokoch 18. storočia, avšak aj tu sa počet členov pohyboval v niekoľkých stovkách. V polovici vlády Jozefa II. bolo v Uhorsku podľa zoznamov členov

---

²¹ Sprievodca upozorňuje na také fakty, ako napríklad, že keď sa cestujúci blíži do Košíc, tak vidí najprv cintorín a zvonnicu; že od hornej košickej brány po dolnú je 1173 krokov a pod.

²² Orpheus. Košice 1790, I. diel.

²³ napríklad: „Či budem zajtra žiť, to ešte neviem presne; ale keď zajtra budem žiť, že zajtra budem piť, to viem celkom presne.“ Lessing. In: Orpheus, Košice 1790, I. diel.

²⁴ Orpheus. Košice 1790, III. diel.

²⁵ Orpheus. Košice 1790, I. diel, s. 327 – 342: Anglia és Magyar Ország igazgatások formájanak előadásá.

²⁶ Orpheus. Košice 1790, I. diel, s. 90 – 99. „A törvény-szabásról (Rousseauanak Gouvernement de Pologne nevű irásából).

²⁷ Orpheus. Košice 1790, II. diel, s. 41 – 67, 312 – 354. Azon okokról, a mellyek szerint új törvényeket szabni, vagy a régiéket el-törieni kellek? A Ildik Fridrich Prusszai király irásai kozzül.

z fondu Vertrauliche akten HHStA vo Viedni cez 500 aktívnych členov lóží, čo svedčí o módnosti členstva v hnutí.

Výsledky činnosti uhorských slobodomurárov sa nedajú porovnávať so svojimi súpúťníkmi v iných častiach monarchie. V charitatívnej činnosti zaostávali za obrovskou akciou pražských slobodomurárov, ktorou bol Sirotinec sv. Jána Krstiteľa, ktorý možno má paralelu v bratislavskom sirotinci, čo si vyžaduje ďalší výskum. V osvetovej činnosti však zaznamenali úspech časopisom Orpheus a niekoľkými desiatkami prednášok z rôznych oblastí uhorskej spoločnosti.